

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22.12.1984, sp. zn. Plsf 1/84, ECLI:CZ:NS:1984:PLSF.1.1984.1

Číslo: 11/1985

Právní věta: Zhodnocení praxe soudů ukládání trestů.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 22.12.1984

Spisová značka: Plsf 1/84

Číslo rozhodnutí: 11

Číslo sešitu: 4-5

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Mladiství, Nápravné opatření, Trest další, Trest odnětí svobody, Trest odnětí svobody podmíněný, Trest peněžitý, Trest souhrnný, Ukládání trestu, Upuštění od potrestání, Zákaz činnosti

Předpisy: 140/1961 Sb. § 3 ods. 4

§ 23

§ 24

§ 29

§ 31

§ 35

§ 36

§ 37

§ 40

§ 41

§ 42

§ 43

§ 44

§ 49

§ 53

§ 54

§ 58

§ 74

§ 76

§ 77

§ 78 141/1961 Sb. § 125

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 11/1985 sb. rozh.

Zhodnocení

praxe soudů při ukládání trestů

(Plénium Nejvyššího soudu ČSSR č. [PlsF 1/84](#) z 22. 12. 1984)

Součástí budování rozvinuté socialistické společnosti je i postupné omezování kriminality jako hromadného sociálního jevu. Jak vyplývá z usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 8. října 1971 ke zprávě o stavu kriminality a činnosti orgánů trestního řízení pro splnění tohoto úkolu je nutné, aby do boje proti kriminalitě byla zainteresována celá společnost, všechny orgány a organizace zabývající se hospodářskou a kulturní výstavbou země i společenské organizace a aby opatření k omezování zločinnosti byla koordinována a postihovala hlavní faktory vedoucí ke kriminalitě. Důležitá, i když pro dosažení sledovaného perspektivního cíle nikoliv rozhodující úloha připadá i trestněprávním prostředkům boje proti trestné činnosti a v tomto rámci také soudům. XVI. sjezd Komunistické strany Československa uložil orgánům činným v trestním řízení, aby i v budoucnosti zajišťovaly bdělou a svědomitou ochranu našeho socialistického zřízení, socialistického vlastnictví, veřejného pořádku, práv a svobod občanů, bezpečnosti republiky a nedotknutelnosti státních hranic.

Z těchto předpokladů vychází i směrnice pléna Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky k výkonu soudního dozoru po XVI. sjezdu KSČ č. PlsF 1/81 ze dne 6. května 1981 při stanovení úkolů soudů na trestním úseku, když soustřeďuje jejich pozornost na hlavní, specifickou úlohu soudů, již rozhodování o vině a trestu, popřípadě o ochranném opatření a náhradě škody způsobené trestnou činností, avšak s vědomím souvislosti této úlohy se všemi ostatními prostředky společnosti při prevenci a potlačování kriminality.

Směrnice zdůraznila, že je třeba dosáhnout toho, aby soudy při rozhodování využívaly komplexně všech trestněprávních prostředků, které mají k dispozici, a to v souladu s principem diferencovaného a individualizovaného přístupu při respektování požadavku náležité ochrany především těch zájmů, které jsou v současné etapě v popředí pozornosti společnosti. V souladu s tím je třeba uplatňovat rozhodný postih zejména trestné činnosti namířené proti republice, socialistické ekonomice, proti životu a proti zdraví, proti rodině a mládeži, svobodě a lidské důstojnosti, jakož i proti různým formám úplatkářství a trestné činnosti recidivistů a příživníků. Proti recidivní kriminalitě je třeba nadále postupovat rozhodně, ale přitom diferencovaně, jak si to vyžaduje mnohostrannost tohoto společenského jevu. Musí se to projevit nejen ukládáním přiměřeně důrazných trestů s využitím celého rozpětí trestních sazeb v závažných případech recidivy, ale také vytvářením dalších předpokladů k potlačování recidivy, zejména prohlubováním nápravně výchovného účinku trestů, využíváním ochranných opatření, zejména ochranného dohledu a ochranného protialkoholního léčení, a rozvíjením postpenitenciární péče o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody.

Při ukládání trestů je třeba ještě důsledněji využívat celého systému trestů a v případech závažné trestné činnosti celého rozpětí trestních sazeb. K zesílení účinku trestání je nutno důsledněji využívat dalších druhů trestů ukládaných vedle jiných trestů, zejména trestu zákazu činnosti a trestu peněžitého.

Rozhodného obratu je zapotřebí dosáhnout při využívání všech obsahových složek některých druhů trestů, popřípadě ochranných opatření, zejména tzv. přiměřených omezení, povinnosti nahradit škodu způsobenou trestnou činností a jiných povinností při podmíněném odsouzení, podmíněném propuštění, nápravném opatření a ochranném dohledu.

K zesílení výchovného účinku trestů bez odnětí svobody je nezbytné podstatně více využívat výchovného působení společenských organizací a vhodných pracovních kolektivů. Za tím účelem je

nutno překonat nepříznivý stav všech forem účasti společenských organizací na trestním řízení a dosáhnout větší aktivity společenských

Je také žádoucí důsledněji využívat ochranných opatření, která mohou být účinným prostředkem individuálních příčin trestné činnosti. Týká se to zejména ochranného protialkoholního léčení a ochranné výchovy, kde již dlouhou dobu trvá neuspokojivý stav.

Obdobné úkoly po XVI. sjezdu KSČ vytyčily v rámci své působnosti v plenárních směrnicích i nejvyšší soudy republik.

Účelem tohoto zhodnocení, které je zařazeno do plánu hlavních úkolů Nejvyššího soudu ČSSR na rok 1984, je zjistit, jak soudy používají v boji proti trestné činnosti sankce a jak plní úkoly stanovené na tomto úseku trestní politikou Komunistické strany Československa a rozpracované uvedenými směrnicemi nejvyšších soudů i jejich dalšími dozorovými materiály. Zhodnocení bylo provedené v součinnosti s nejvyššími soudy republik, které provedly průzkum soudní praxe při ukládání trestů ve spolupráci s krajskými soudy (městskými soudy v Praze a Bratislavě) a v SSR též s ministerstvem spravedlnosti SSR. Prozkoumány byly věci pravomocně skončené u okresních a krajských soudů v roce 1983 vybrané tak, aby tvořily reprezentativní vzorky vyjadřující co nejvěrněji praxi soudů při ukládání trestů. Nejvyšší soudy republik vycházely i z dalších poznatků získaných ze statistiky ministerstev spravedlnosti, z vlastního rozhodování o odvoláních a stížnostech pro porušení zákona a ze své předcházející zobecňovací činnosti, při níž byla věnována této problematice soustavná pozornost. Nejvyšší soud ČSSR doplnil tyto podklady poznatky získanými ze zhodnocení činnosti justice za rok 1983 zpracovaných ministerstvy spravedlnosti ČSR a SSR, dále ze své dosavadní sjednovací a zobecňovací činnosti na různých úsecích trestní agendy, kde bylo vždy zkoumáno i rozhodování soudů o trestech a popřípadě ochranných opatřeních, ze sledování rozhodování nejvyšších soudů republik, z účasti na gremiálních poradách krajských soudů (městských soudů v Praze a Bratislavě) a posléze z vlastního zhodnocení rozhodování soudů o trestech za trestné činy vraždy a jejich pokusu.

I.

Statistické údaje

o stavu a vývoji kriminality a o ukládaných trestech

Od roku 1962, kdy nabyl účinnosti nový trestní zákon, kriminalita z hlediska počtu odsouzených osob pozvolna stoupala s mírnými výkyvy až do roku 1967, kdy bylo v ČSSR odsouzeno 68 225 osob (v ČSR 46 597 a v SSR 21 628 osob). V letech společenské krize dosti výrazně poklesla, a to především v důsledku nízké aktivity orgánů činných v trestním řízení. Začátkem sedmdesátých let prudce stoupla na úroveň padesátých let a maxima dosáhla v roce 1972, kdy počet odsouzených činil 139 078 (v ČSR 92 857 a v SSR 46 221). V následujících letech nastal opět obrat a počty odsouzených až do roku 1980 mírně klesaly; v uvedeném roce jich bylo odsouzeno méně než sto tisíc, což bylo ovlivněno především amnestií prezidenta republiky (celkem odsouzeno 92 362 osob, z toho v ČSR 60 861 a v SSR 31 501 osob). Avšak od roku 1981 je zaznamenáván nový, dosud nepřerušovaný vzestup (v roce 1983 dosáhl počet odsouzených 119 569, v ČSR 80 031 a v SSR 39 538 osob). I když na tomto zvýšení se v posledních třech letech větší mírou podílí ČSR, vykazuje SSR stále ještě relativně vyšší úroveň kriminality, neboť má více odsouzených na 10 000 trestně odpovědných obyvatel než ČSR.

Zlom ve vývoji odsouzené kriminality v roce 1970 nebyl je důsledkem společenské krize, nýbrž ve značné míře i změn zákonné úpravy, především zrušení zákona o místních lidových soudech a vydání zákona o přečinech, jímž byla kriminalizována – s ohledem na existující podmínky a potřebu zvýšit

ochranu společnosti - řada dříve soudně nepostihovaných jednání. V roce 1976 dosáhl postih za přečiny vrcholu, když za ně bylo odsouzeno více než čtyřicet tisíc osob; v dalších letech sice jejich počty zvolna klesaly, ale od roku 1982 se situace zase začala zhoršovat (v roce 1983 bylo již opět odsouzeno 37 000 osob, v ČSR 26 284 a v SSR 10 716 osob). Toto zvýšení ovlivnil vyšší postih za přečiny v ČSR.

Pokud jde o strukturu kriminality, statistické přehledy ukazují, že za posledních pět let nejvíce stoupl počet osob odsouzených za trestný čin opuštění republiky (třebaže v roce 1983 došlo k příznivému obratu) a že výraznější vzestupná tendence se dále projevovala u trestných činů rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a proti majetku a u trestných činů výtržnictví, příživnictví, zanedbání povinné výživy a loupeže. Pokud se týká trestné činnosti v silniční dopravě, která patří k nejpočetnějšímu druhu kriminality (podíl odsouzených činí okolo 25 % ze všech odsouzených), udržuje se v dlouhodobém průměru v podstatě na stejné úrovni; přitom stále zhruba polovina osob je odsuzována za trestný čin opilství. Nejčastěji páchanými přečiny jsou přečin proti majetku v socialistickém a v osobní vlastnictví (více než 50 %) a přečin proti pracovní kázi.

Pozoruhodná je skutečnost, že zatímco v ČSR se v roce 1983 zvýšil počet osob odsouzených za trestný čin loupeže, v SSR jejich počet - třebaže se udržuje na vysoké úrovni - naopak klesl. Rozdíl mezi národními republikami je dále v tom, že zatímco v ČSR je poměrně vyšší postih za trestné činy opuštění republiky a útoku na veřejného činitele, v SSR dochází zase k poměrně častějšímu odsouzení za trestné činy příživnictví, zanedbání povinné výživy a zejména za trestné činy ublížení na zdraví spáchané úmyslně a za rvačky (v roce 1983 bylo za tuto trestnou činnost odsouzeno v ČSR 3706 osob a v SSR 3342 osob).

Závažným faktorem, který negativně ovlivňuje stav a vývoj kriminality, je požívání alkoholických nápojů. V posledních letech činí podíl osob, které byly odsouzeny za trestnou činnost spáchanou pod vlivem alkoholu, okolo jedné třetiny u trestných činů a necelé desetiny u přečinů. Kromě opilství v dopravě se vliv alkoholu nejvíce projevuje u trestných činů výtržnictví, útoku na veřejného činitele a ublížení na zdraví a u trestných činů spáchaných s použitím násilí.

Výraznou měrou se na trestné činnosti podílejí recidivisté, u nichž soud k recidivě přihlédl jako k přitěžující okolnosti. Tito recidivisté činí mezi osobami odsouzenými za trestné činy zhruba jednu čtvrtinu a v případě odsouzení za přečiny necelou třetinu. Jejich podíl na trestné činnosti vykazuje v posledních letech v obou národních republikách pouze malé výkyvy s tendencí mírně klesající s ohledem na vzestupný trend všech odsouzených v ČSSR; v absolutních číslech však počet těchto recidivistů stoupl z 30 489 v roce 1980 na 32 426 v roce 1983. Recidivisté se častěji dopouštějí trestných činů zanedbání povinné výživy a příživnictví, majetkové a násilné trestné činnosti. Počet i podíl zvláště nebezpečných recidivistů je v podstatě stabilní; jejich podíl se pohybuje okolo 1 % z celkového počtu odsouzených za trestné činy. Také zvláště nebezpeční recidivisté páchají nejčastěji majetkovou a násilnou trestnou činnost, jakož i trestné činy příživnictví a výtržnictví.

Dřívější příznivý vývoj se zastavil a během posledních pěti let zhoršil i u odsouzené kriminality mladistvích. Zatímco v roce 1979 bylo odsouzeno celkem 7917 mladistvích, do roku 1983 jejich počet vzrostl na 9764. Současně se zvýšil podíl mladistvích na celkové trestné činnosti ze 7,3 % na 8,2 % a též koeficient trestnosti ze 118 na 155 (v ČSR ze 106 na 159 a v SSR ze 137 na 148). Značně rozdílný byl přitom vývoj v národních republikách. V ČSR stoupaly počty mladistvích odsouzených jak za trestné činy, tak za přečiny, kdežto v SSR narůstal počet mladistvích odsouzených za trestné činy jen do roku 1982 a v případě odsouzení za přečiny došlo naopak k poklesu (výrazný pokles v roce 1980 byl ovlivněn amnestií prezidenta republiky). Z hlediska struktury kriminality vzrostl počet mladistvích, kteří byli odsouzeni za majetkovou trestnou činnost, např. za trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví bylo v ČSR v roce 1979 odsouzeno 287 a v roce 1983 již 579 mladistvích, za trestné činy krádeže, zpronevěry a podvodu se zvýšil jejich počet z 372 na 684.

Obdobný nepříznivý vývoj byl zaznamenán u přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech, pro který bylo v roce 1979 odsouzeno 1281 a v roce 1983 1803 mladistvých, čímž se právě mladiství odsouzení za tento přečin výrazně podílejí na zvýšení počtu mladistvých odsouzených za přečiny vůbec. Výrazně se zvýšil počet mladistvých odsouzených za trestný čin loupeže (z 85 v roce 1979 na 168 v roce 1983). K poměrně časté trestné činnosti mladistvých patří také neoprávněné užívání cizího motorového vozidla (v roce 1983 550 osob), výtržnictví (310), úmyslné ublížení na zdraví a rvačka (247), pohlavní zneužívání (211) a znásilnění (54 mladistvých).

Zhruba jedné třetině odsouzených v posledních pěti letech za trestné činy a přečiny jsou ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody. V roce 1983 proti předchozímu roku podíl těchto trestů klesl z 34,9 % na 33,2 % a to v ČSR z 36,7 % na 34,7 % a v SSR z 31,5 % na 30,1 %, třebaže v SSR je trvale o něco nižší podíl těchto trestů. Častěji jsou nepodmíněné tresty odnětí svobody ukládány za trestné činy (v roce 1983 35,5 %) než za přečiny (27,7 %). Mladistvím osobám jsou tyto tresty ukládány v podstatně menší míře, u trestných činů činil jejich podíl v roce 1983 22,6 % a u přečinů 6,1 %; poněkud vyšší je podíl těchto trestů v SSR. Specifikovaným problémem je trestná činnost Cikánů, především v SSR, kde jich je 14 - 15 % mezi odsouzenými za trestné činy a 16 - 17 % mezi odsouzenými za přečiny. V ČSR činí jejich podíl 8 - 9 %. Jejich postih je výrazně přísnější, neboť od roku 1977 nepodmíněné tresty odnětí svobody ukládané jim za trestné činy převyšují 50 % a za přečiny 30 %.

Více než čtvrtině všech odsouzených jsou dlouhodobě ukládány podmíněné tresty odnětí svobody (okolo 28 - 29 %) a přibližně čtvrtině tresty nápravného opatření (okolo 24 - 25 %). Zatímco v ČSR se udržuje rozdíl 6 - 7 % ve prospěch podmíněných trestů, v SSR se od roku 1979 mírně snižoval podíl trestů nápravného opatření a na druhé straně mírně zvyšoval podíl podmíněných trestů odnětí svobody, čímž se postupně stírá dřívější větší rozdíl ve využívání těchto druhů trestů v národních republikách (v roce 1983 činil v SSR podíl podmíněných trestů odnětí svobody 28,4 % a podíl trestů nápravného opatření 27 %). Celkově vyšší je využívání obou těchto druhů trestů (jejich podíl činí u přečinů 27,1 %, kdežto u trestných činů pouze 5,4 %). Především jde o peněžitý trest, který je jako samostatný od roku 1981 stále častěji ukládán právě za přečiny (v roce 1983 byl uložen 4,2 % osob odsouzených za trestné činy a 26,6 % osob odsouzených za přečiny). Kromě něho se ještě poněkud více využívá trestu propadnutí věci (v témže roce byl jako samostatný uložen 89 a 181 osobám odsouzeným za trestné činy a přečiny). Vedle jiného trestu je však nejčastěji ukládán osobám odsouzeným za trestné činy trest zákazu činnosti (v roce 1983 byl uložen 18 880 osobám) a poměrně častěji též peněžitý trest (v témže roce byl uložen 4007 osobám).

Odsouzeným, u nichž bylo přihlédnuto k předchozímu odsouzení jako k přitěžující okolnosti (tzv. soudem označeným recidivistům), jsou bezmála v 90 % ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody. Tento vysoký podíl je ovlivněn situací v ČSR, kde od roku 1980 uvedený podíl stále převyšuje 92 %, zatímco v SSR se v letech 1980 - 1983 zvýšil ze 77,2 % na 80,1 %.

II.

Praxe soudů při ukládání trestů

Nejvyšší soudy republik konstatují, že poznatky získané průzkumem je opravňují učinit závěr, že praxe soudů při ukládání trestů je ve většině případů správná. Soudy úplně a správně zjišťují skutkové okolnosti potřebné pro zhodnocení stupně narušení pachatele a možnosti jeho nápravy. Ukládají tresty, které jsou z hlediska druhu a výměry v podstatě správně diferencovány a individualizovány, odpovídají zákonným kritériím (§ 23 odst. 1, § 31 tr. zák.) a poskytují společnosti dostatečnou ochranu zejména před pachateli závažné trestné činnosti, před nebezpečnými recidivisty a příživníky.

V praxi soudů se projevují – přes trvající nedostatky, o nichž bude ještě zmínka – některé pozitivní rysy a tendence zejména při důslednějším a rovnoměrnějším využívání celého systému trestů a trestních sankcí vůbec a při využívání trestních sazeb. Zatímco v minulosti do r. 1970 ve skladbě ukládaných trestů absolutně převažoval trest odnětí svobody, ukládaný nepodmíněně i podmíněně, od roku 1970 se pozvolna zvyšuje podíl dalších trestů, zejména nápravného opatření a ostatních trestů samostatně ukládaných (především peněžitého trestu a zákazu činnosti). Ve větším počtu případů se také ukládá více druhů trestů vedle sebe. Vyváženěji se tak využívá celého systému trestů podle platného trestního zákona.

Nedostatky spočívající v nesprávné volbě druhu trestu, popřípadě v nesprávné výměře trestu v rámci zákonných trestních sazeb jsou podle průzkumu spíše ojedinělé. Příčiny těchto nedostatků jsou stejné a byly konstatovány a vytýkány již mnohokrát v minulosti. Jde především o neúplné nebo nedostatečné objasnění všech okolností důležitých pro správné rozhodnutí o trestu a zejména o neúplné, popřípadě jednostranné zhodnocení těchto okolností, když se nehodnotí komplexně, ve vzájemné souvislosti, ale soud přihlíží izolovaně jen k některým okolnostem. Správné, zákonu odpovídající a pro veřejnost i pachatele přesvědčivé rozhodnutí o trestu vyžaduje proniknutí do podstaty případu, jeho příčin a motivace pachatele, důkladné objasnění jeho osoby, oproštění od některých šablon, které se v praxi ještě někdy vyskytují. Takové odpovědné rozhodnutí o trestu je obtížné, vyžaduje od soudců nejen právní znalosti, ale i správný politickoprávní přístup a určité životní zkušenosti, mají-li se v uložení trestu vyváženě uplatnit různá, často protichůdná hlediska, která jsou podle zákona pro uložení trestu rozhodná.

A. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody

Pokud jde o jednotlivé druhy trestněprávních opatření, nepodmíněný trest odnětí svobody je v posledních letech nejčastěji ukládaným trestem, neboť se ukládá zhruba jedné třetině odsouzených. V ČSR je přitom podíl tohoto trestu trvale o 4 – 5 % vyšší než v SSR. Tento rozdíl je z valné části odůvodněn rozdílnou strukturou kriminality a jejích pachatelů; tak např. v ČSR je podíl pachatelů trestného činu opuštění republiky, za který se ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody téměř ve 100 % případů (je třeba ovšem uvést, že většinou se tento trest ukládá v nepřítomnosti obviněných a že se prakticky nevykonává), dvojnásobný než v SSR. Podíl pachatelů přečinu proti pracovní kázi podle § 8 zák. o přeč. je v ČSR téměř trojnásobně vyšší než v SSR, přičemž za tento přečin se ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody mnohem častěji než v průměru za všechny přečiny. V ČSR je také podíl recidivistů trvale vyšší než v SSR. Pokud jde o jednotlivé trestné činy a přečiny, v ČSR se častěji ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody u většiny statisticky sledované trestné činnosti. V SSR je tento podíl vyšší jen u trestných činů loupeže a znásilnění, u trestných činů v dopravě a u přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví.

Nejvyšší soud SSR i ministerstvo spravedlnosti SSR na základě rozboru statistických dat, podepřeného průzkumem spisů v jednotlivých trestních věcech a dalšími poznatky z rozhodovací a jiné dozorové činnosti, dospívají k závěru, že struktura ukládaných trestů v SSR je vyvážená, odpovídá stavu kriminality, její struktuře a stupni narušenosti pachatelů i možnostem jejich nápravy. Stejný závěr činí ze své strany Nejvyšší soud ČSR, pokud jde o odpovídající podíl nepodmíněného trestu odnětí svobody. Snížení podílu tohoto trestu v r. 1983 je odůvodněno tím, že v r. 1983 se snížil počet osob odsouzených závažných trestných činech se ve zvýšené míře podílejí mladiství pachatelé, jimž se i za tyto trestné činy někdy důvodně ukládají podmíněné tresty odnětí svobody, které u dospělých pachatelů těchto trestných činů přicházejí v úvahu jen výjimečně.

V souladu s požadavkem náležité ochrany společnosti jsou nepodmíněné tresty odnětí svobody ukládány pachatelům závažné trestné činnosti, recidivistům a příživníkům.

U nejzávažnějších trestných činů vraždy, popřípadě jejich pokusu nebo přípravy (trestný čin vraždy

nebyl dokonán asi v jedné třetině případů) soudy používají i výjimečný trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let ve smyslu § 29 odst. 3 tr. zák., popřípadě trestu smrti. Ve srovnání s ostatními trestnými činy se ukládání trestu za tento druh nejzávažnější trestné činnosti vyznačuje určitými specifickými rysy. Záleží v tom, že úzké rozpětí trestní sazby (10 až 15 let nebo trest smrti) a různorodá povaha trestných činů vyžadují, aby se v zájmu náležité individualizace trestů důsledně využívaly všechny možnosti zákona, tj. na jedné straně možnosti uložení výjimečného trestu odnětí svobody, na druhé straně možnost mimořádného snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby podle § 40 tr. zák. Přes nevhodnou zákonnou úpravu ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad 15 až do 20 let, které je vázáno na stejné podmínky jako uložení trestu smrti, přispěl tento trest k překlenutí příliš široké mezery mezi trestem odnětí svobody do 15 let a trestem smrti a tím i k přiměřenější diferenciaci a individualizaci trestů za tyto trestné činy. Vzhledem k tomu, že skutková podstata vraždy není diferencována a trestní sazba je příliš úzká, používá se tu relativně častěji než v jiných případech i institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby podle § 40 tr. zák. Soustředěnou dozorovou činností Nejvyššího soudu ČSSR a nejvyšších soudů republik se praxe soudů postupně ustaluje a sjednocuje. Zejména při výkladu podmínek § 29 odst. 1 a 3 tr. zák. dochází k pochybením již méně častěji než v minulosti.

V r. 1983 bylo pro trestný čin vraždy, popřípadě jeho pokus nebo přípravu odsouzeno 112 pachatelů, z toho 8 mladistvých. Dospělým pachatelům byl uložen trest odnětí svobody v rámci trestní sazby 10 až 15 let v 73 případech, výjimečný trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let byl uložen 20 pachatelům a trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby (tyto tresty se pohybovaly v rozpětí od 4 do 8 let) byl uložen 9 pachatelům. Trest smrti byl uložen ve třech případech, v řízení podle § 316 tr. ř. byl však v jednom případě tento trest změněn na 25 let odnětí svobody a v jednom případě byl rozsudek zrušen, v novém řízení však byl trest smrti znovu uložen a potom potvrzen.

Uložené tresty zpravidla odpovídají všem zákonným kritériím a poskytují dostatečnou ochranu společnosti před těmito nejzávažnějšími trestnými činy. Případy, kdy jsou o výměře uloženého trestu pochybnosti, jsou výjimečné.

Např. krajský soud uznal obviněného vinným pokusem trestného činu vraždy podle § 8 odst. 1, § 219 tr. zák., loupeže podle § 234 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák. a porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák., které spáchal tím, že společně s dalšími dvěma obviněnými přepadl s loupežným úmyslem J. P. v jejím bytě tak, že jeden ze spoluobviněných hlídal vchod do domu a s dalšími dvěma obviněnými přepadl s loupežným úmyslem J. P. v jejím bytě tak, že jeden ze spoluobviněných hlídal vchod do domu a s dalším spoluobviněným vnikl do bytu poškozené, ostře nabitou pistolí ji zatlačil do bytu, a když se poškozená bránila, pokusil se jí pažbou pistole do hlavy. Když poškozené přispěchal na pomoc v bytě se nacházející svědek L., obviněný namířil pistolí na jeho žaludek a v úmyslu usmrtit svědka dvakrát stiskl spoušť, pistole však selhala. Nato z bytu utekl. Kromě toho byl odsouzen pro další dvě loupežná přepadení taxikáře a vedoucího Sběrných surovin s použitím pistole, z níž ve druhém případě vystřelil, aby přepadeného zastrašil; dále byl odsouzen pro vloupání do stánku PNS a pro sedm vloupání do bytů (škoda kolem 100 000,- Kčs), pro trestné činy příživnictví a zanedbání povinné výživy a pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí. Pro obdobnou a jinou trestnou činnost byl obviněný již třikrát trestán a celkem odpykal 9 let odnětí svobody. Jde o osobu hluboce narušenou a těžko převychovatelnou. Trest odnětí svobody v trvání 13 let se jeví nedostatečným k splnění účelu trestu. Rozsudek zůstal v právní moci v prvním stupni.

V jiné věci byla obviněná uznána vinnou trestným činem vraždy podle § 219 tr. zák., kterého se dopustila tím, že nejdříve rdoušením uvedla svého manžela do stavu bezvědomí, potom ho pověsila smyčkou z elektrického kabelu na hák a fingovala tak sebevraždu. Nato ve vedlejší místnosti souložila s jiným mužem. Motivem činu byla skutečnost, že manžel převedl svůj majetek na děti, aby jej obviněná nepromrhala. Obviněná byla již čtyřikrát trestána, často požívala alkoholické nápoje a vedla nemorální život. Byl jí uložen trest odnětí svobody v trvání 12 let, který se vzhledem k otrlému

způsobu spáchání trestného činu a hluboce narušené obviněné nejeví být dostatečným k splnění účelu trestu. Odvolání, které podala jen obviněná, bylo zamítnuto.

Nejčastěji se nepodmíněný trest odnětí svobody ukládá recidivistům. V roce 1983 bylo k nepodmíněnému trestu odnětí svobody odsouzeno celkem 39 664 osob, z toho bylo 28 686, tj. 72,3 % soudem označených recidivistů. Recidivistům této kategorie se nyní ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody v průměru již téměř v 90 % případů (v r. 1975 to bylo 77,1 %, r. 1979 84,7 %, v letech 1982 a 1983 88,5 %). V ČSR je trvale vykazován vyšší podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody u této kategorie recidivistů než v SSR, i když se rozdíl mezi oběma republikami postupně zmenšuje. Některé statistické údaje (např. v ČSR vyšší absolutní počet nepodmíněných trestů odnětí svobody u kategorie tzv. soudem označených recidivistů než u osob dříve odsouzených pro úmyslný trestný čin vůbec) však signalizují, že ve statistickém vykazování této recidivy patrně nadále dochází k nepřesnostem, jak bylo na to již poukazováno v minulosti (srov. zejména č. [Tpjf 46/80](#) Nejvyššího soudu ČSSR). Častěji se recidivistům ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody za ty trestné činy, na jejichž páchaní se recidivisté nejvíce podílejí (trestné činy zanedbání povinné výživy, příživnictví, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, trestné činy proti majetku, loupeže, znásilnění).

Cikáni jsou další kategorií osob, kterým se nepodmíněný trest odnětí svobody ukládá častěji než ostatním osobám, ve valné části však proto, že se u nich vyskytuje recidiva mnohem častěji (42,9 % recidivistů označených soudem) než u ostatních osob a že se více podílejí na závažné trestné činnosti. Za trestné činy byl Cikánům v r. 1983 v SSR uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v 51,2 % případů (u všech osob v 33,1 % případů). Obdobná situace je v ČSR, kde byl v r. 1982 uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v 52,3 % případů.

Podle výsledků průzkumu soudy u recidivistů zpravidla nechybují při stanovení druhu trestu a správně jim ukládají převážně nepodmíněné tresty odnětí svobody. Základem určitého zlepšení praxe je, že většinou jsou řádně objasněny skutkové okolnosti týkající se recidivy pachatele. Soudy zejména důsledněji než dříve opatřují spisy o předchozích odsouzeních obviněného a provádějí důkaz jejich obsahem. Nedostatky, které byly zjištěny, vyplývají spíše z nesprávného hodnocení předchozího odsouzení, když se toto odsouzení nepromítlo v správném rozhodnutí o vině a v důsledku toho potom ani o trestu (některé případy tohoto druhu uvádí zejména Nejvyšší soud SSR) a někdy také v uložení trestu, který svou výměrou neodpovídal stupni nebezpečnosti činu pro společnost.

Např. obviněný byl trestním příkazem okresního soudu uznán vinným přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. a) zák. o přeč. proto, že spolu s dalšími spoluobviněnými odcizil na pracovišti různý materiál a náradí v hodnotě 739,- Kčs. Za to mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání dvou měsíců. Obviněný byl od r. 1974 již pětkrát trestán, z toho v r. 1978 za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. trestem odnětí svobody v trvání 8 měsíců a v r. 1982 za přečin stejného druhu trestem odnětí svobody v trvání 4 měsíců. Oba tresty vykonal 8. 4. 1983, tedy pouhé dva měsíce před spácháním souzeného činu. Okresní soud neuvážil, že při správném hodnocení této speciální recidivy měl být skutek obviněného kvalifikován jako trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. a že obviněnému měl být ukládán trest v sazbě od 6 měsíců do 5 let.

Nejvyšší soud SSR zjistil i případy nesprávného posouzení podmínek zvlášť nebezpečné recidivy ve smyslu § 41 tr. zák.

Např. obviněný byl okresním soudem uznán vinným trestným činem příživnictví podle § 203 tr. zák. a přečinem maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) zák. o přeč. a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 14 měsíců. Obviněný byl od r. 1975 již pětkrát soudně trestán, vždy nepodmíněným trestem odnětí svobody, z toho třikrát za trestný čin

příživnictví. V místě bydliště má velmi špatnou pověst, vyhýbal se poctivé práci a vedl parazitní způsob života. Podle zjištění Nejvyššího soudu SSR byly splněny všechny podmínky pro posouzení obviněného jako zvlášť nebezpečného recidivisty podle § 41 písm. b) tr. zák., takže trest mu měl být ukládán v sazbě od dvou do čtyř let.

Naproti tomu nebyly náležitě zjištěny podmínky pro aplikaci ustanovení § 41 písm. b) tr. zák. ve věci okresního soudu, v níž byl obviněný uznán vinným trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. jako zvlášť nebezpečný recidivista podle § 41 písm. b) tr. zák. proto, že se v noci vloupal do prodejny Jednoty SD a odcizil tam 7500,- Kčs na hotovosti, 2 láhve alkoholu a 3 kartóny cigaret, ačkoli byl již třikrát odsouzen za stejný trestný čin a za trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 tr. zák. k nepodmíněným trestům odnětí svobody, které vykonal. Byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání pěti a půl roku. Soud však přehlédl, že ve dvou předcházejících případech byl obviněný odsouzen jako mladistvý a že po výkonu trestu v těchto věcech se nepostupovalo podle § 87 odst. 1 tr. zák. Okresní soud měl proto posoudit otázku zahlazení těchto odsouzení jako otázku předběžnou (§ 9 odst. 1 tr. ř.) a teprve pak mohl uvažovat, zda jsou splněny formální a materiální podmínky zvlášť nebezpečné recidivy ve smyslu § 41 písm. b) tr. zák.

Uložení trestu recidivistům, včetně zvlášť nebezpečných recidivistů, který svou výměrou neodpovídá stupni nebezpečnosti činu pro společnost, je podle výsledků průzkumu spíše ojedinělé.

Např. okresní soud uznal obviněného vinným trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. jednak dokonaným, jednak nedokonaným podle § 8 odst. 1 tr. zák., jehož se dopustil tím, že se vloupal do objektu nemocnice a na inspekčním pokoji odcizil injekční stříkačky, jehly k injekčním stříkačkám, transfúzní soupravu a další věci a pokusil se vniknout do skladu léků, byl však vyrušen a utekl. Soud přihlédl k malé hodnotě odcizených věcí (140,- Kčs) a uložil obviněnému trest odnětí svobody v trvání 8 měsíců. Současně mu uložil ochranné protialkoholní léčení. Nehodnotil, že obviněný se pokusil vniknout do skladu léků a že byl již pětikrát trestán za trestnou činnost příživnického, násilnického a majetkového charakteru nepodmíněnými tresty odnětí svobody. Recidivu obviněného soud náležitě nezkoumal, neboť si neopatřil spisy o jeho předchozích

Jiný okresní soud uznal obviněného vinným trestnými činy výtržnictví podle § 202 tr. zák., ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák., útoku na veřejného činitele podle § 156 odst. 1 písm. a) tr. zák. a krádeže podle § 247 odst. 1 tr. zák. proto, že dne 5. 10. 1981 večer u restaurace bezdůvodně napadl tři osoby, z nichž jedné způsobil újmu na zdraví, dne 6. 10. 1981 neuposlechl výzvy hlídky VB, aby se dostavil na OO VB pro předcházející čin, a použil hrozby, že členy hlídky postřílí puškou svého otce, jestliže neodejdou, a nakonec téhož dne se vloupal do chaty v katastru obce L. a odcizil tam různé věci v hodnotě 400,- Kčs. Za to mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 6 měsíců. Okresní soud dostatečně nezhodnotil, že obviněný byl již čtyřikrát trestán za násilnou a majetkovou trestnou činnost, naposledy v r. 1980 za výtržnictví a ublížení na zdraví trestem odnětí svobody v trvání 20 měsíců, z jehož výkonu byl podmíněně propuštěn dne

14. 7. 1981. Trestné činy tedy páchal krátce po podmíněném propuštění ve zkušební lhůtě. V místě bydliště má špatnou pověst pro časté požívání alkoholu a asociální jednání.

I když podle výsledků průzkumu zjištěná pochybení spočívají převážně v nedocenění recidivy, vyskytují se i případy, také již v minulosti vytýkané, že recidiva se hodnotí izolovaně a paušálně, bez souvislosti se všemi ostatními hledisky, která jsou podle zákona rozhodná pro výměru trestu. Zejména se někdy opomíjí malá objektivní závažnost opakované trestné činnosti. Jde-li o takové činy, nemůže ani jejich opakování za podmínek recidivy představovat pro společnost větší nebezpečí.

Okresní soud uznal obviněného vinným přečinem proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. proto, že doma vyrobil z cukru celkem 130 lízátek a ta pak prodával bez povolení na trhu v Brezně. Za to mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání jednoho měsíce. Soud při rozhodování o trestu přihlédl k tomu, že obviněný byl v dubnu 1982 potrestán pro obdobný přečin peněžitým trestem ve výši 500,- Kčs. Okresní soud však nezvažil, že už předcházející činnost byla malého rozsahu a že nebytí opakování musel by být nový skutek vzhledem k jinak nepatrné společenské nebezpečnosti posouzen jen jako přestupek podle § 49 odst. 3 písm. a) zák. SNR č. 130/1981 Sb. Obviněný byl jinak po pracovní a občanské stránce hodnocen kladně. Za těchto podmínek nebylo nutné uložit nepodmíněný trest odnětí svobody a účel trestu mohl být splněn i uložením důraznějšího trestu bez odnětí svobody.

Osobám prvotrestaným a dosud bezúhonným jsou nepodmíněné tresty odnětí svobody ukládány zpravidla pouze za závažnější trestné činy, zejména za trestné činy projednávané v prvním stupni krajskými soudy, dále v závažnějších případech rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, útoků na veřejného činitele, ublížení na zdraví s těžšími následky, v případech loupeží, znásilnění a pohlavního zneužívání a také v případech trestných činů v dopravě s vážnými následky, zejména jestliže byly způsobeny pod vlivem alkoholu.

V těch ojedinělých případech, kde bylo zjištěno, že výměra trestu je nedostačující, soudy zpravidla přecenily osobu pachatele, jeho dosavadní bezúhonnost a dobrou pracovní morálku a podcenily vzniklý těžký následek.

Nejvyšší soud ČSR nezjistil, že by v přezkoumaných věcech byl za málo závažný trestný čin uložen prvotrestanému pachateli nepodmíněný trest odnětí svobody. Naproti tomu v SSR takové případy byly zjištěny, třebaže v menší míře.

Např. městský soud uznal obviněného vinným trestným činem podílnictví ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví podle § 134 odst. 1 tr. zák. proto, že přijal od spoluobviněného a ponechal si pro sebe 360 g okurkového semena v hodnotě 11 916,- Kčs, ačkoliv věděl, že spoluobviněný je odcizil z přepravované železniční zásilky. Za to byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 10 měsíců nepodmíněně. Soud odůvodnil uložený trest pouze povšechným opakováním zásad ukládání trestů uvedených v § 23 odst. 1, § 31 tr. zák.; potřebu uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody však neuvážil se zřetelem na všechny konkrétní okolnosti případu. Obviněný je dělníkem pa pracovní a občanské stránce velmi dobře hodnoceným. Dosud nebyl trestán. Okurkové semeno nejdříve nechtěl přijmout a přijal je až na naléhání spoluobviněného. Přitom nevěděl, stejně jako spoluobviněný, že jde o věc tak vysoké hodnoty. Nejvyšší soud SSR k odvolání obviněného zrušil výrok o trestu a obviněnému uložil trest nápravného opatření v trvání 12 měsíců se srážkou 20 % z odměny za práci.

V jiné věci okresního soudu byl obviněný uznán vinným přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. a) zák. o přeč. proto, že svému známému odcizil tranzistorové rádio v ceně 400,- Kčs. Za to mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání dvou měsíců. Obviněný byl osobou invalidní, k činu, který spáchal ve věku blízkém věku mladistvých, se doznal a rádio vrátil. Motivem byla touha mít takovou věc. Po pracovní a občanské stránce byl hodnocen dobře. Jako mladistvý sice v minulosti spáchal dva méně závažné přečiny jiného druhu, odsouzení je však zahlazeno. Za těchto podmínek mohl být účel trestu splněn i uložením podmíněného trestu odnětí svobody s delší zkušební lhůtou.

V některých dalších případech byl nepodmíněný trest odnětí svobody nesprávně uložen jen proto, že obviněný byl původně stíhán pro závažnější trestný čin, který nebyl prokázán, a byl v přípravném řízení ve vazbě, anebo proto, že byl přeceněn objekt trestného činu a nebylo přihlédnuto k výjimečným okolnostem, které pachatele přivedly k trestné činnosti, k málo závažnému způsobu jeho

provedení apod.

Např. obviněný, původně stíhaný v přípravném řízení i pro další závažnější, ale neprokázané trestné činy, byl obžalován a okresním soudem odsouzen pro trestný čin omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 tr. zák. k trestu odnětí svobody v trvání 8 měsíců a 12 dnů, tj. ve výměře odpovídající délce vazby obviněného v přípravném řízení. Obviněný byl osobou blízkou věku mladistvých (18 let), dosud nebyl trestán a v bydlišti i na pracovišti měl dobrou pověst. Skutek, nepříliš závažný, spáchal z mladické nerozvážnosti. Uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nebylo na místě.